

Dariusz Gącik

Prawo wiernych do stowarzyszania się

Kieleckie Studia Teologiczne 8, 31-44

2009

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Ks. Dariusz Gącik – Kielce

PRAWO WIERNYCH DO STOWARZYSZANIA SIĘ

W artykule zostanie przedstawione zagadnienie dotyczące prawa wiernych do stowarzyszania się, które zostało proklamowane w kan. 215 Kodeksu Prawa Kanonicznego. Treść tego prawa jest następująca: „Wierni mają prawo do swobodnego zakładania stowarzyszeń i kierowania nimi dla celów miłości lub pobożności albo dla ożywiania chrześcijańskiego powołania w świecie, a także odbywania zebrań dla wspólnego osiągnięcia tych celów”.

Uznanie tego prawa przez prawodawcę kodeksowego ma bardzo dużą wartość z tego względu, że po raz pierwszy prawo chrześcijan do stowarzyszania się znalazło swoje miejsce w prawodawstwie Kościoła.

1. Geneza

W celu pogłębionego rozumienia tego prawa należy prześledzić proces jego powstania.

1.1. Kodeks Prawa Kanonicznego z 1917 r.

Na prawo chrześcijan do stowarzyszania się należy patrzeć w świetle eklezjologii, która stanowiła bazę dla Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1917 r. Teologowie i kanoniści – szczególnie od XV w. – widzieli podstawę społecznej struktury Kościoła w relacji istniejącej pomiędzy hierarchią a pozostałymi wiernymi. Pierwsi z nich mieli władzę jurydykcyjną względem pozostałych chrześcijan, którzy jako podmioty biernie w Kościele, byli przedmiotem jej pasterskiej troski. Skutkiem powyższej koncepcji było zredukowanie praw i obowiązków wiernych świeckich do obowiązku posłuszeństwa i respektu wobec hierarchii. Skoro posłanictwo Kościoła indentyfikowało się z misją hierarchii, to wierni świeccy mieli jako główne zadanie służyć pomocą duchownym w realizacji tej misji¹.

---

¹ Por. A. del. Portillo, *Laici e fedeli nella Chiesa. Le basi dei loro giuridici*, Milano 1999, s. 106–107.

Wykluczenie aktywnej roli laikatu w życiu społeczności Kościoła rzutowało również na normy prawne odnoszące się do rozważanej materii. Interesujące nas kanony znajdują się w Tytule XVIII *De fidelium associationibus in genere*, części III, księdze II Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1917 r.

Kanon 684 wprowadza pierwsze rozróżnienie: „Chrześcijanie zasługują na pochwałę, gdy zapisują się do stowarzyszeń erygowanych lub przynajmniej zalecanych przez Kościół; powinni natomiast wystrzegać się stowarzyszeń tajnych, potępionych, wywrotowych, podejrzanych, albo usiłujących uwolnić się spod prawnego kościelnego nadzoru”².

Pominąwszy kwestię zrzeczeń, których należy się wystrzegać, zostały tutaj przedstawione dwa rodzaje stowarzyszeń:

1. Stowarzyszenia erygowane przez Kościół;
2. Stowarzyszenia zalecane przez Kościół.

Z powyższym przepisem prawnym należy zestawić dyspozycję zawartą w kan. 686 § 1, która brzmi następująco: „Nie uznaje się w Kościele żadnego stowarzyszenia, które nie było erygowane przez władzę kościelną lub przynajmniej przez nią zatwierdzone”³.

Kanon 686 § 1 wyklucza jakiegokolwiek stowarzyszenie, które nie zostało powołane do życia przez władzę kościelną. Stoi to w sprzeczności z kan. 684 § 1, który zakłada istnienie stowarzyszeń także zalecanych przez Kościół⁴.

Z tego powodu ważne jest określenie pozycji prawnej stowarzyszeń zalecanych przez władzę kościelną. W celu zaistnienia stowarzyszenia – w myśl kan. 686 § 1 – konieczna jest interwencja władzy kościelnej poprzez erygowanie go lub zaaprobowanie. Stowarzyszenia formalnie erygowane posiadają osobowość prawną ze wszystkimi konsekwencjami płynącymi z tego faktu⁵. Odmienna jest natomiast pozycja prawna stowarzyszeń jedynie zaaprobowanych, które nie posiadają osobowości prawnej, ale mogą korzystać z dóbr duchowych, zwłaszcza odpustów⁶.

Do stowarzyszeń uznanych przez Kościół poprzez erygowanie, bądź zaaprobowanie, odnoszą się przepisy prawne zawarte w kanonach od 686 do 725. Wszystkie pozostałe zrzeczenia – jako nie uznane przez władzę kościelną – istnieją poza kościelnym porządkiem prawnym i tym samym nie podlegają kanonicznemu prawu o stowarzyszeniach. Są zalecane przez władzę

² Kan. 684.

³ Kan. 686 § 1.

⁴ Por. L. Ruga, *Diritto di associazione ed autonomia. Studio applicativo alla fisionomia giuridica della Pia Unione Silenziosi Operai della Croce e delle sue consociazioni*, Roma 1995, s. 26.

⁵ Por. W. Schulz, *Le norme canoniche sul diritto di associazione e la loro riforma alla luce dell'insegnamento del Concilio Vaticano Secondo*, „Apollinaris”, 50 (1977), s. 154.

⁶ Por. W. Schulz, *Le norme canoniche...*, dz. cyt., s. 155.

kościelną ze względu na ich działalność i realizację celów religijnych oraz charytatywnych. To zalecenie nie zmienia natury prawnej stowarzyszenia⁷.

Reasumując, należy stwierdzić, że w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1917 r. brak jest wyraźnego uznania prawa chrześcijan do stowarzyszania się, bowiem akt konstytucyjny stowarzyszeń nie został przyznany poszczególnym wiernym, ale do ich zaistnienia konieczna jest interwencja władzy kościelnej. Bez tego stowarzyszenia nie istnieją *in Ecclesia*⁸.

1.2. Resolutio Corrientensis

Nieadekwatność rozwiązań prawnych zawartych w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1917 r. ujawniła się szybko. Niektóre stowarzyszenia istniejące przed promulgacją kodeksu oraz inne powołane już po niej, nie znalazły miejsca w dotychczas obowiązującym kościelnym systemie prawnym i tym samym ich sytuacja prawna była niepewna⁹. W celu wypełnienia pewnych luk prawnych została wydana dnia 13 listopada 1920 r. przez Kongregację Soborową *Resolutio Corrientensis*¹⁰.

Decyzja Kongregacji była odpowiedzią na zapytanie biskupa z Corrientes w Argentynie, dotyczącą podporządkowania Towarzystwa św. Wincentego à Paulo władzy ordynariusza miejsca. W treści *Resolutio* na uwagę zasługuje rozróżnienie pomiędzy stowarzyszeniami kościelnymi, które zostały erygowane bądź zaaprobowane przez władzę kościelną, a stowarzyszeniami świeckimi, które powstają poprzez akt konstytucyjny wiernych świeckich i są przez nich kierowane. Władza kościelna może nadzorować i kontrolować te stowarzyszenia w identycznym zakresie, jak może to czynić w stosunku do pojedynczych wiernych.

---

⁷ Zdarzało się, że zrzeczenia *ab Ecclesia mere commendatae* po okresie dłuższej próby, po dostosowaniu swoich statutów do wymogów prawa kościelnego, mogły stać się stowarzyszeniami aprobowanymi lub nawet formalnie erygowanymi na podstawie kanonów 100 i 687. Por. W. Padacz, *Podstawy prawne istnienia i działalności zrzeczeń katolików świeckich*, Warszawa 1936, s. 13.

⁸ Por. L. Navarro, *Diritto di associazione e associazioni di fedeli*, Milano 1991, s. 10; W tym miejscu należy zauważyć, że niektórzy autorzy są zdania, że w CIC 1917 zostało pośrednio przyznane prawo do stowarzyszania się. Wychodząc z faktu, że kan. 684 sugeruje istnienie w Kościele stowarzyszeń zalecanych, uznają oni tym samym, że jest możliwy akt prywatny wiernych konstytuujący stowarzyszenie, bez potrzeby interwencji władzy kościelnej. Por. P. Giuliani, *La distinzione fra associazioni pubbliche e associazioni private dei fedeli nel nuovo codice di Diritto Canonico*, Roma 1986, s. 10–13.

⁹ Por. L. Navarro, *Persone e soggetti nel diritto della Chiesa. Temi di diritto della persona*, Roma 2000, s. 173.

¹⁰ Por. AAS 13 (1921), s. 135–144.

Niewątpliwą zasługą *Resolutio Corrientensis* jest uznanie po raz pierwszy w kościelnym porządku prawnym prawa wiernych świeckich do tworzenia stowarzyszeń dla realizacji celów religijnych. Jednak to uznanie nie było w pełni wystarczające, ponieważ w dalszym ciągu liczne stowarzyszenia nie miały jasnej pozycji prawnej w porządku kanonicznym. We wspomnianej *Resolutio*, w odniesieniu do stowarzyszeń świeckich znajdujemy następujące stwierdzenie: „associatio non habet esse ab Ecclesia, nec ab Ecclesia agnoscitur quoad iuris effectus”. Z tego też powodu stowarzyszenia świeckich, powstałe z prywatnej inicjatywy wiernych świeckich nie mające kościelnej aprobaty istniały poza kościelnym porządkiem kanonicznym¹¹.

1.3. Doktryna Soboru Watykańskiego II

Sobór Watykański II poprzez swoje założenia eklezjologiczne przyczynił się do sformułowania w wyraźny sposób prawa chrześcijan do stowarzyszania się. Pojęcie Kościoła jako Ludu Bożego, który jest wspólnotą osób wierzących w Chrystusa oraz powołanych do uczestnictwa i odpowiedzialności za misję Kościoła, stanowiło podstawę do przewyciężenia indentyfikacji posłannictwa Kościoła jedynie z misją hierarchii i wpłynęło tym samym na dowartościowanie wiernych świeckich¹².

W Dekrecie *Apostolicam actuositatem* zostało w sposób wyraźny proklamowane prawo wiernych świeckich do stowarzyszania się: „Zachowując należyty szacunek do władz kościelnych, mają chrześcijanie świeccy prawo zakładać stowarzyszenia, kierować nimi i wstępować do już istniejących”¹³.

W stosunku do innych chrześcijan nie znajdujemy podobnego stwierdzenia, co jednak nie oznacza, że Sobór nie był świadomy egzystencji tego prawa. W odniesieniu do prezbiterów w Dekrecie *Presbyterorum ordinis* została wyrażona pochwała stowarzyszeń kapłańskich:

Należy wysoko cenić i usilnie zalecać stowarzyszenia, które w oparciu o statuty zatwierdzone przez kompetentną władzę kościelną, dzięki zaaprobowanemu i bardziej odpowiedniemu porządkowi życia i pomocy braterskiej, pielęgnują świętość prezbiterów w wykonywaniu posługi i w ten sposób zamierzają służyć całemu stanowi kapłańskiemu¹⁴.

---

¹¹ Por. D. Cenalmor, *Komentarz do kanonu 215*, w: *Comentario exegetico al Código de Derecho Canónico*, Pamplona 1996, vol. II, s. 111; L. Navarro, *Persone e soggetti...*, dz. cyt., s. 173–174; L. Navarro, *Diritto di associazione...*, dz. cyt., s. 10; L. Ruga, *Diritto di associazione...*, dz. cyt., s. 27–28; R. Baccari, *Il diritto di associazione dei laici nell'ordinamento canonico*, „Monitor Ecclesiasticus”, 107 (1982), s. 559–560.

¹² Por. A. del. Portillo, *Laici e fedeli...*, dz. cyt., s. 107–108.

¹³ DA 19.

¹⁴ DP 8.

Natomiast jeżeli chodzi o osoby żyjące życiem konsekrowanym nie było potrzeby wyraźnego potwierdzenia prawa do stowarzyszania się, bowiem było jasne, że stając się członkami instytutów życia konsekrowanego, tym samym posiadali oni to prawo¹⁵.

Eklezjologia Vaticanum II oraz przytoczone wyżej wypowiedzi soborowe stanowiły właściwą bazę doktrynalną dla wprowadzenia prawa chrześcijan do stowarzyszania się do kościelnego porządku prawnego.

2. Podstawa

Zostanie teraz przedstawiona podstawa prawa chrześcijan do stowarzyszania się z punktu widzenia filozoficznego i teologicznego. Będzie to założeniem do dokonania klasyfikacji prawnej prawa do stowarzyszania się.

2.1. Podstawa filozoficzna

Człowiek ze swej natury jest istotą społeczną, co pociąga za sobą łączenie się ludzi w celu osiągnięcia celów odpowiadających ich położeniu. W tym właśnie tkwi uzasadnienie istnienia prawa człowieka do stowarzyszania się. Ponieważ jest to prawo naturalne, wynikające bezpośrednio ze społecznej natury człowieka, to zadania władzy państwowej polegają przede wszystkim na uznaniu i respektowaniu tego prawa.

Prawo człowieka do stowarzyszania się zostało uznane i potwierdzone w dokumentach społecznego nauczania Kościoła. Proklamacja tego prawa przez Magisterium Kościoła¹⁶ oraz ewidentny fakt istnienia różnorodnych stowarzyszeń w Kościele przyczyniły się do jego recepcji w kościelnym porządku kanonicznym. Doktryna kanonistyczna, począwszy od Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1917 r., wyodrębnia podstawę tego prawa w tym, że przez sakrament chrztu św. zostaje wprowadzone do społeczności kościelnej prawo człowieka do stowarzyszania się dla realizacji celów zgodnych z naturą Kościoła. Tak jak łaska – dodają autorzy – nie niszczy ludzkiej natury, lecz ją udoskonala, tak prawa naturalne zostają poprzez chrzest podniesione na płaszczyznę nadprzyrodzoną¹⁷.

¹⁵ Por. L. Navarro, *Persone e soggetti...*, dz. cyt., s. 175.

¹⁶ Por. Encyklika Leona XIII, *Rerum novarum* z dnia 15 maja 1891 r., w: AAS 23 (1890–1891), s. 665; Encyklika Piusa XI, *Quadragesimo anno* z dnia 15 maja 1931 r., w: AAS 23 (1939), s. 186–189; Encyklika Piusa XII, *Sertium laetitiae* z dnia 1 listopada 1939 r., w: AAS 31 (1939), s. 643; Encyklika Jana XXIII, *Pacem in terris* z dnia 11 kwietnia 1963 r., w: AAS 55 (1963), s. 262.

¹⁷ Por. G. Michiels, *Principia generalia de personis in Ecclesia*, Roma 1955, s. 396; R. Baccari, *Il diritto di associazione dei laici nell'ordinamento canonico*, „Monitor ecclesiasticus”, 107 (1982), s. 560.

Po linii tego tradycyjnego rozumowania poszła również doktryna soborowa, która znalazła swój wyraz w uzasadnieniu prawa chrześcijan do stowarzyszania się w tym, że człowiek jest ze swej natury istotą społeczną. To naturalne prawo ma także swoje odniesienie do sfery religijnej, gdyż – jak zaznacza Deklaracja o wolności religijnej – wspólnot religijnych domaga się społeczna natura człowieka i religii. Zatem prawo do stowarzyszania się w Kościele odpowiada w pełni potrzebom człowieka wynikającym z jego natury¹⁸.

2.2. Podstawa teologiczna

Stwierdzenie, że człowiek jako istota społeczna, która przez chrzest wprowadza do wspólnoty eklezjalnej wszystkie elementy charakterystycznej natury ludzkiej, nie wyjaśnia wyczerpująco istnienia prawa chrześcijan do stowarzyszania się. Istnieje bowiem zasadnicza różnica pomiędzy wspólnotami ludzkimi, które realizują cele doczesne, a wspólnotą Kościoła.

Chrześcijanie są przekonani, że to Pan zgromadził ich w jeden lud stanowiący znak jedności wszystkich ludzi w Bogu. Jedność tego ludu pokonuje wszelkie podziały, jest silniejsza niż inne więzy i czynniki integracji społecznej, gdyż sprawia ją Duch Święty. Wierzący w Chrystusa mają świadomość, że zostali przeniesieni w nowy układ społeczny, który jest darem otrzymanym przez tych, którzy uwierzyli. Nie chodzi bowiem o to, aby istnieć jako nowa grupa społeczna dla realizacji własnych celów, lecz aby być ludem, który jest znakiem i przypomnieniem Bożych obietnic. Na rzeczywistość Kościoła należy zatem patrzeć z perspektywy wiary, mając przed oczami wolę Jezusa Chrystusa objawioną dla swojego Kościoła¹⁹.

Nowością Soboru Watykańskiego II jest wprowadzenie pojęcia Kościoła jako Ludu Bożego²⁰. Istnieje związek między rozumieniem Kościoła jako Ludu Bożego a obecnością stowarzyszeń we wspólnocie wierzących w Chrystusa. W cytowanym Dekrecie o apostołstwie świeckich znajdujemy stwierdzenie, że podobało się Bogu połączyć wierzących w Chrystusa w jeden Lud Boży, w którym chrześcijanie poprzez apostołstwo zespołowe ukazują znak jedności i wspólnoty Kościoła²¹.

---

¹⁸ Por. G. Feliciani, *Il diritto di associazione dei fedeli dal Concilio al Codice*, „Quaderni di Diritto Ecclesiale”, 3 (1990), s. 313–323; L. Navarro, *Diritto di associazione...*, dz. cyt., s. 7–12; A. Montan, *Le associazioni dei fedeli nel Codice di diritto canonico*, „Quaderni di Diritto Ecclesiale”, 3 (1990), s. 324–344.

¹⁹ Por. R. Sobański, *Nauki podstawowe Prawa Kanonicznego. Teologia prawa kościelnego*, Warszawa 2001, s. 36–43.

²⁰ Por. O. Semmelroth, *La Chiesa, nuovo popolo di Dio*, w: *La Chiesa del Vaticano II*, red. G. Barauna, Milano 1978, s. 439–452.

²¹ DA 18.

Mając to na uwadze, można wskazać wspólne elementy istniejące pomiędzy pojęciem Kościoła jako Ludu Bożego i funkcją eklezjalną stowarzyszeń. Pokazuje to następujące zestawienie:

Lud Boży:

- a) jedność i równość wśród ochrzczonych;
- b) uczestnictwo chrześcijan w misji prorockiej, kapłańskiej i królewskiej Chrystusa;
- c) historyczność Kościoła, który został ustanowiony przez Chrystusa jako Lud Boży pielgrzymujący na przestrzeni dziejów.

Stowarzyszenia:

- a) więzy społeczne pomiędzy członkami stowarzyszenia;
- b) realizacja misji Chrystusa przez członków stowarzyszeń i powołanie do apostołstwa realizowanego *ad intra* i *ad extra*;
- c) różnorodne typy stowarzyszeń dostosowane do wymogów czasu i miejsca.

Chrześcijanie będący członkami stowarzyszenia poprzez życie, wiarę oraz wzajemne odniesienia, które wypływają z przykazania miłości, są znakiem jedności i wspólnoty Kościoła. Realizując cele stowarzyszenia zgodne z celami Kościoła, włączają się w wypełnianie misji Chrystusa.

Natomiast różnorodność stowarzyszeń jest związana z odczytywaniem obecnych w Kościele i świecie znaków czasu. Zatem stowarzyszanie się w Kościele, który jest Ludem Bożym, jest zgodne z jego naturą i w tym należy szukać uzasadnienia istnienia prawa chrześcijan do stowarzyszania się²².

2.3. Kwalifikacja prawna prawa do stowarzyszania się

Pamiętając o katalogu obowiązków i praw wszystkich chrześcijan oraz o umiejscowienie w nim prawa do stowarzyszania się, trzeba teraz bliżej zapoznać się z naturą tego prawa.

2.3.1. *Ius est – integrum est*

Tekst kanonu 215 nie precyzuje z jasnością, że chodzi o rzeczywiste prawo. Zostało w nim bowiem użyte łacińskie wyrażenie *integrum est* a nie *ius est*. Może to być zastanawiające również z tego powodu, że w innych kanonach proklamujących prawa chrześcijan zostało użyte wyrażenie *ius est*²³.

---

²² Por. L. Navarro, *Diritto di associazione...*, dz. cyt., s. 12–17; A. Montan, *Le associazioni dei fedeli nel Codice di diritto canonico*, „Quaderni di Diritto Ecclesiale”, 3 (1990), s. 324–326; J. Hervada, *Diritto costituzionale canonico*, Milano 1989, s. 28–32.

²³ Por. kann. 211; 212 § 3; 213; 214; 216; 217; 221 § 2; 221 § 3.

Ponieważ wyrażenie *integrum est* może być interpretowane w różny sposób, także bez odniesienia do prawa podmiotowego, to należy wskazać na następujące racje, dzięki którym należy mówić o rzeczywistym prawie chrześcijan do stowarzyszania się:

1. Prawo do stowarzyszania się znajduje się w katalogu obowiązków i praw wszystkich chrześcijan. Byłoby zatem nielogicznie, aby znalazły się w nim przepisy prawne nie proklamujące ani obowiązków, ani praw;

2. W tekście Dekretu *Apostolicam actuositatem* Soboru Watykańskiego II, w którym zostało uznane prawo świeckich do stowarzyszania się i który stanowi zarazem podstawę doktrynalną kanonu 215, użyto wyrażenia *ius est* (nr 19);

3. Proces redakcyjny kanonu 215 potwierdza, że chodzi o rzeczywiste prawo chrześcijan do stowarzyszania się²⁴;

4. Jan Paweł II w Adhortacji apostolskiej *Christifideles laici*, z dnia 30 grudnia 1988, potwierdza w sposób wyraźny prawo chrześcijan świeckich do swobodnego zakładania stowarzyszeń (nr 29)²⁵;

5. Istnieje powszechnie akceptowana opinia kanonistów dotycząca charakteru prawnego tego prawa²⁶.

2.3.2. Prawo podstawowe

W konstytucjach państwowych zawarte są podstawowe prawa i obowiązki człowieka, które wynikają z godności osoby ludzkiej i tym samym winny podlegać ochronie prawnej. Określają one również relacje istniejące pomiędzy obywatelami a władzą, która winna stać na straży, promocji i zabezpieczeniu realizacji tych praw. Istnieje jednak różnica między prawami człowieka a chrześcijanina w odniesieniu do ich podstawy i relacji osoba – wspólnota. Pierwsze z nich mają źródło w naturalnej godności każdego człowieka, drugie zaś – nie wykluczając uprawnień, które wynikają z prawa naturalnego – mają fundament w przyjętym sakramencie chrztu św. W odniesieniu do relacji istniejącej pomiędzy ochrzczonym a wspólnotą Kościoła należy stwierdzić istniejący związek pomiędzy misją Ludu Bożego a realizacją tych praw, które nie mogą być postrzegane subiektywistycznie, w oderwaniu od pierwszoplanowego celu Kościoła, którym jest zbawienie człowieka²⁷.

²⁴ Por. P. Terra, *La formalizzazione dei doveri-diritti fondamentali dei fedeli nei progetti di Lex Ecclesiae Fundamentalis fino al Codex Iuris Canonici del 1983*, Roma 1994, s. 63–66; L. Navarro, *Diritto di...*, dz. cyt., s. 4–5.

²⁵ AAS 81 (1989), s. 445.

²⁶ Szerzej na ten temat, wraz ze wskazówkami bibliograficznymi: por. L. Navarro, *Diritto di...*, dz. cyt., s. 3–6.

²⁷ Por. J. Krukowski, *Katalog...*, dz. cyt., s. 43–45; G. Feliciani, *I diritti...*, dz. cyt., s. 259–261; Obszerniej na ten temat: por. J. Krukowski, *Prawa człowieka i prawa chrześcijanina*, RTK 27 (1980), z. 5, s. 65–83; E. Szafrowski, *Kościół a prawa człowieka*, RNP t. 1–2 (1991–1992), s. 77–97; G. Ghirlanda, *Il diritto...*, dz. cyt., s. 93–100.

Mając to na względzie, należy uznać, że podmiotowe prawo chrześcijan do stowarzyszania się wypływa bezpośrednio z konstytucji Kościoła jako Ludu Bożego. Jest ono eksplikacją prawną pozycji chrześcijanina odrodzonego przez chrzest i powołanego do realizacji misji Kościoła. Wyznacza ono płaszczyznę jego aktywności oraz domaga się potwierdzenia, ochrony i promocji przez kompetentną władzę kościelną. Również interpretacja norm prawnych dotyczących stowarzyszeń winna się odbywać przez pryzmat tego prawa. W jego zaś realizacji ważna jest świadomość odpowiedzialności ochrzczonych za misję Kościoła²⁸.

2.3.3. Prawo wolnościowe

Znamienne jest to, że prawodawca kodeksowy traktuje prawo chrześcijan do stowarzyszania się jako prawo wolnościowe. Javier Hervada, w klasyfikacji praw podmiotowych, umiejscawia to prawo wśród tych, które wynikają z *condicio libertatis* rozumianej jako sfera wolności przyznana chrześcijanom, która jest jednocześnie związana z ich odpowiedzialnością²⁹.

Przejawem wolności do stowarzyszania się jest niezależność od władzy kościelnej, która nie może pozbawić chrześcijan tego prawa lub tak go ograniczyć, aby korzystanie z niego było faktycznie niemożliwe³⁰.

3. Podmiot

Podmiotem obowiązków i praw zawartych w kan. 209–223 Kodeksu Prawa Kanonicznego – i tym samym prawa do stowarzyszania się – są wszyscy ochrzczeni. To ogólne stwierdzenie domaga się bliższego sprecyzowania poprzez dokonanie rozróżnienia wśród chrześcijan ze względu na stan. Te ustalenia są ważne w określeniu osób, które mogą korzystać z tego prawa i tym samym być członkami stowarzyszeń.

3.1. Rozróżnienie chrześcijan ze względu na stan

W odniesieniu do zróżnicowania istniejącego wśród chrześcijan ze względu na stan, istotne znaczenie ma przepis prawny zawarty w kan. 207:

„§ 1. Z ustanowienia Bożego są w Kościele wśród chrześcijan święci szafarze, których w prawie nazywa się też duchownymi, pozostałych zaś

---

²⁸ Por. J. Hervada, *Diritto costituzionale...*, dz. cyt., s. 92–94; P. Lombardia, *Lezioni di Diritto canonico*, Milano 1985, s. 98; J. Krukowski, *Katalog...*, dz. cyt., s. 44.

²⁹ Por. J. Hervada, *Diritto costituzionale...*, dz. cyt., s. 117–131.

³⁰ Por. J. Krukowski, *Prawo chrześcijan do stowarzyszania się i możliwość jego realizacji w prawie kanonicznym i polskim*, w: *Kościół i prawo*, red. J. Krukowski, Lublin 1991, t. 9, s. 193.

nazywa się świeckimi. § 2. Spośród jednych i drugich wywodzą się chrześcijanie, którzy profesją rad ewangelicznych, przez śluby lub inne święte więzy przez Kościół uznane i zatwierdzone, w sposób szczególny poświęcają się Bogu, a także pomagają w zbawczej misji Kościoła. Ich stan, choć nie odnosi się do hierarchicznej struktury Kościoła, jednak należy do jego życia i świętości”.

Na podstawie powyższej dyspozycji, uwzględniając bazę doktrynalną i kontekst prawny, można przedstawić w sposób opisowy charakterystykę stanu osób świeckich, duchownych oraz konsekrowanych.

3.2.1. Duchowni

Duchowni to ci chrześcijanie, którzy przyjęli sakrament święceń, który jest z ustanowienia Bożego i obejmuje trzy stopnie: biskupstwo, prezbiterat i diakonat. Rozróżnienie stopni wpływa na odmienną pozycję wyświęconych. Biskupi posiadają pełnię kapłaństwa, prezbiterzy są współpracownikami biskupów, uczestnicząc wraz z nimi w kapłaństwie służebnym, natomiast diakoni zostają wyświęceni nie do kapłaństwa, ale do posługi.

W celu uchwycenia różnicy między świeckimi a duchownymi, istotne jest określenie cech wspólnych i różnicy pomiędzy kapłaństwem służebnym a kapłaństwem wspólnym. Jedynym prawdziwym Kapłanem jest Jezus Chrystus. On daje udział w swoim kapłaństwie członkom Kościoła. Istnieją dwa sposoby uczestnictwa w tym kapłaństwie: kapłaństwo wspólne i kapłaństwo służebne. Oba te kapłaństwa są wzajemnie przyporządkowane, bowiem jedno i drugie uczestniczy w kapłaństwie Chrystusa. Istnieje jednak istotna różnica pomiędzy nimi. Kapłaństwo wspólne urzeczywistnia się przez rozwój łaski chrztu. Natomiast kapłaństwo służebne służy kapłaństwu wspólnemu, przyczyniając się do rozwoju łaski chrztu u wszystkich chrześcijan. Zatem kapłaństwo służebne jest ustanowione dla dobra kapłaństwa wspólnego, dla zapewnienia jego realizacji³¹. Tożsamość biskupa oraz prezbitera jest nowa w stosunku do tożsamości wszystkich chrześcijan i wyraża się w ontologicznej więzi z Chrystusem i Kościołem, umożliwiającej działanie *in persona Christi* i *in persona Ecclesiae*³².

3.2.2. Świeccy

W kodeksowym określeniu człowieka świeckiego – mającym swoje źródło w doktrynie Soboru Watykańskiego II – można wskazać na trzy za-

³¹ KK 10; KKK 1547.

³² KK 10; KL 33; DB 11; DK 2. Por. G. Ghirlanda, *Chierico*, w: *Nuovo Dizionario di Diritto Canonico*, a cura di C. C. Salvador, V. de Paolis, G. Ghirlanda, Milano 1993, s. 153–160.

sadnicze elementy tej kategorii chrześcijan, które wynikają z chrztu św., powołania Bożego oraz przyjętej i wypełnianej formy życia³³.

Człowiek świecki to przede wszystkim chrześcijanin. Jego tożsamość wypływa z przyjętego sakramentu chrztu, dzięki któremu jest on wszczepiony w Chrystusa, uczestniczy w kapłaństwie wspólnym, jest członkiem Ludu Bożego oraz cieszy się wolnością i godnością dzieci Bożych. Konsekwencją jego statusu ontologiczno-sakramentalnego jest powołanie do świętości oraz współodpowiedzialność za misję Kościoła, w której świeccy mają swój własny, niepowtarzalny udział. Będąc aktywnym członkiem Ludu Bożego, jest on podmiotem obowiązków i praw wspólnych wszystkim chrześcijanom oraz tych, które dotyczą świeckich.

Kolejny element opisu człowieka świeckiego wynika z faktu przyjęcia przez niektórych chrześcijan sakramentu święceń. Według tego kryterium świecki to ten, który nie przyjął tego sakramentu i tym samym nie jest duchownym. To stwierdzenie nie może być jednak traktowane w sensie negatywnym; bowiem bycie świeckim lub duchownym nie zależy od osobistych zasług, ale od powołania Bożego³⁴.

W tym miejscu należy zaznaczyć, że w przytoczonych wyżej określeniach człowieka świeckiego brakuje wskazania cech wyróżniających stan życia osób świeckich³⁵. Pewne światło na powyższe zagadnienie rzuca dyspozycja zawarta w § 2 kan. 207; według którego świeccy nie są ani duchownymi, ani osobami konsekrowanymi. Wynika z tego, że spełniają oni specyficzną, sobie właściwą rolę w Kościele i świecie. Na temat misji chrześcijan świeckich w świecie wypowiedział się Sobór Watykański II, stwierdzając, że specyficzną właściwością świeckich jest ich świecki charakter. Natomiast ich podstawowym zadaniem jest szukanie królestwa Bożego przez zajmowanie się sprawami świeckimi i kierowanie nimi po myśli Bożej. Tam właśnie ich powołuje Bóg, aby pełniąc właściwą sobie misję, kierowani duchem ewangelicznym, jak zaczyn, od wewnątrz niejako przyczyniali się do uświęcenia świata³⁶.

---

³³ Szerzej na ten temat: por. J. Fornes, *Komentarz do kanonu 207*, w: *Comentario...*, dz. cyt., vol II, s. 47–52; L. Navarro, *Persone e soggetti...*, dz. cyt., s. 101–114; J. Hervada, *Diritto costituzionale...*, dz. cyt., s. 256–266; G. Ghirlanda, *Laico*, w: *Nuovo Dizionario di Diritto Canonico*, a cura di C. C. Salvador, V. de Paolis, G. Ghirlanda, Milano 1993, s. 612–619; G. Ghirlanda, *De laicis iuxta novum Codicem*, „Periodica”, 72 (1983), s. 53–70; P. A. Bonnet, *De laicorum notione adumbratio*, „Periodica”, 74 (1985), s. 227–271.

³⁴ Por. L. Navarro, *Persone e soggetti...*, dz. cyt., s. 105.

³⁵ Schemat *Lex Ecclesiae Fundamentalis* zawierał kanon definiujący świeckich. Por. *Schema Legis Ecclesiae Fundamentalisi (Textus emendatus)* can. 30. Tekst polski: E. Sztarfrowski, PPK t. IV, z. 3, s. 29–30; E. Szczot, *Prawo wiernego...*, dz. cyt., s. 55–57. Kodeks Kanonów Kościołów Wschodnich zawiera kanon definiujący świeckich. Por. can. 399 CCEO.

³⁶ KK 31.

3.2.3. Osoby konsekrowane

Kanoniczne rozróżnienie pomiędzy życiem chrześcijańskim wynikającym z chrztu a życiem konsekrowanym zostało zawarte w kan. 573 § 2:

Tę właśnie formę życia w instytutach życia konsekrowanego, kanonicznie erygowanych przez kompetentną władzę Kościoła, podejmują w sposób wolny ci chrześcijanie, którzy przez śluby lub inne zobowiązania, zgodnie z przepisami własnych instytutów, zobowiązują się do zachowania ewangelicznych rad czystości, ubóstwa i posłuszeństwa oraz przez miłość, do której prowadzą, łączą się w sposób szczególnie z Kościołem i jego tajemnicą.

Życie konsekrowane jest ściśle związane z jego komponentem instytucjonalnym, polegającym na profesji rad ewangelicznych, złożonych w instytucie życia konsekrowanego, kanonicznie erygowanym przez kompetentną władzę kościelną. Charakterystyczne jest też docenienie przez prawodawcę kanonicznego tej formy życia, poprzez podniesienie jej do godności stanu kanonicznego³⁷.

4. Treść

Według kanonu 215 Kodeksu Prawa Kanonicznego prawo do stowarzyszenia się obejmuje zakładanie stowarzyszeń i kierowanie nimi. Natomiast w Dekrecie o apostołstwie świeckich jest mowa o wstępowaniu do stowarzyszeń jako istotnym elemencie realizacji prawa do stowarzyszenia się. Biorąc to pod uwagę, zostanie teraz przedstawiona treść tego prawa na bazie zapisu kanonu i dekretu soborowego.

4.1. Zakładanie stowarzyszeń

Jako wyraz autonomii prywatnej³⁸, chrześcijanie na podstawie wzajemnej umowy mogą zakładać stowarzyszenia w Kościele³⁹. Mają one charakter stowarzyszeń prywatnych, których cele są zgodne z naturą Kościoła, z zastrzeżeniem jednak tych, które odnoszą się do stowarzyszeń publicznych erygowanych przez kompetentną władzę kościelną⁴⁰.

Istotny jest akt konstytutywny, poprzez który zostaje wyrażona wola utworzenia konkretnego stowarzyszenia. Ten *pactum unionis* jest również konieczny, gdy powstaje stowarzyszenie, jako owoc odczytywania i życia charyzmatami udzielanymi przez Ducha Świętego dla dobra Kościoła.

---

³⁷ Por. L. Navarro, *Persone e sogetti...*, dz. cyt., s. 128–129.

³⁸ Por. R. Baccari, *Il diritto...*, dz. cyt., s. 565–568.

³⁹ Por. kan. 299 § 1.

⁴⁰ Por. kan. 301.

Możliwość swobodnego zakładania stowarzyszeń oznacza także, że akty władzy kościelnej, takie jak zatwierdzenie statutów czy nadanie osobowości prawnej, nie są konieczne do narodzin stowarzyszenia w Kościele⁴¹.

4.2. Kierowanie stowarzyszeniami

Skoro chrześcijanie mają prawo zakładania stowarzyszeń, muszą mieć także możliwość kierowania nimi. Każde stowarzyszenie wymaga władzy, która kieruje i koordynuje aktywnością członków. Wynika ona z woli tych, którzy tworzą stowarzyszenie, jest ona natury prywatnej, różna od władzy jurysdykcyjnej wykonywanej przez hierarchię.

Podmioty władzy i kompetencje im przyznane są zazwyczaj zawarte w normach statutowych, organizujących wewnętrzne życie stowarzyszeń⁴².

4.3. Wstępowanie do stowarzyszeń

Istnienie prawa do zakładania stowarzyszeń i kierowania nimi pociąga za sobą możliwość wstępowania do nich. Jest to logiczna konsekwencja realizacji prawa chrześcijan do stowarzyszania się. Nie wynika z tego, że każdy ma prawo zapisać się do wybranego przez siebie stowarzyszenia. Ograniczeniem jest prawo kanoniczne, zakazujące np. przyjmowania do stowarzyszeń publicznych tych, którzy są heretykami, apostatami lub podlegają ekskomunice, a także normy statutowe, które określają w sposób szczegółowy konieczne warunki, które musi spełnić ten, kto chce zostać członkiem stowarzyszenia.

Pomimo tego, że w treści kanonu 215 nie znalazł się zapis dotyczący prawa wstępowania do stowarzyszeń, pozostawiając tę kwestię normom statutowym, to według opinii kanonistów⁴³ jest to element substancjalny prawa do stowarzyszania się, który zabezpiecza możliwą zbytnią dowolność i daleko posuniętą restrykcyjność norm statutowych.

---

⁴¹ Por. D. Cenalmor, *Komentarz do kan. 215...*, dz. cyt., s. 114; L. Navarro, *Diritto di...*, dz. cyt., s. 18–19.

⁴² Por. A. del. Portilio, *Laici e fedeli...*, dz. cyt., s. 115–116; L. Navarro, *Diritto di...*, dz. cyt., s. 19–20; R. Sobański, *La potesta dei moderatori delle associazioni ecclesiali*, „Monitor ecclesiasticus”, 113 (1988), s. 533–540.

⁴³ Por. D. Cenalmor, *Komentarz do kan. 215...*, dz. cyt., s. 114; L. Navarro, *Diritto di...*, dz. cyt., s. 20–21.

Sommario

DIRITTO DEI FEDELI A FAR PARTE DELLE ASSOCIAZIONI

Il presente articolo commenta la questione del diritto dei fedeli a far parte delle associazioni di cui tratta il canone 215 del Codice del Diritto Canonico. Il riconoscimento di questo diritto da parte del legislatore canonico ha un gran valore, in quanto, per la prima volta nella storia, il diritto dei fedeli ad associarsi ha trovato posto nella legislazione ecclesiastica. Per questi motivi nel presente articolo è stato esaminato il processo della formazione di questo diritto, partendo dal Codice del Diritto Canonico del 1917 nel quale tale diritto non era ancora espressamente riconosciuto, esaminando successivamente la *Resolutio Corrientensis*, la dottrina del Concilio Vaticano II fino alla redazione del canone 215. Questo sguardo storico-dogmatico sulla genesi del diritto dei fedeli ad associarsi permette di comprenderlo più profondamente e di scoprire fino in fondo il pensiero del legislatore. Successivamente, l'autore presenta l'interpretazione del diritto di cui sopra, indicando il suo fondamento, il soggetto, il contenuto ed i limiti di tale diritto. Proprio per il fatto che le regolazioni del Codice in materia hanno carattere abbastanza generale, era doveroso esaminare l'intenzione del legislatore in un contesto teologico e legislativo più largo.

(tłum. ks. P. Borto)

Ks. mgr lic. Dariusz GĄCIK – ur. w 1966 r. w Krakowie. Ukończył WSD w Kielcach. Studia specjalistyczne z prawa kanonicznego na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim oraz na Uniwersytecie Santa Croce w Rzymie. Od 2000 roku pracuje w Kurii Diecezjalnej w Kielcach. Jest autorem kilku artykułów, m.in. *Prawo w duszpasterstwie, Parafia według Kodeksu Prawa Kanonicznego, Współpraca proboszcza z wiernymi świeckimi, Rady parafialne oraz Kremacja czy grzebanie ciał zmarłych?* Aktualnie wykłada prawo kanoniczne w Wyższym Seminarium Duchownym w Kielcach.